

**UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” din
IAȘI**

FACULTATEA DE ISTORIE

**„PROBLEMA ROMÂNEASCĂ” ÎN RAPORTURILE
FRANCO-RUSE (1853-1859)**

TEZĂ DE DOCTORAT

(Rezumat)

**Coordonator științific,
Prof. univ. dr. Gheorghe Cliveti**

**Doctorand
Sclifos Eugen Tudor**

Iași

2018

Cuprins

Introducere	5
I. Franța, Rusia în „angrenajul” Chestiunii Orientale (1853-1854)	
I.1 Evoluția relațiilor franco-ruse în prima jumătate a secolului al XIX-lea	14
I.2 Franța, Rusia și „chestiunea Locurilor Sfinte” (1853).....	24
I.3 Ocupația rusească a Principatelor Române (1853). Reacții și atitudini.....	29
I.4 De la Sinope la evacuarea Principatelor Române.....	47
I.5. Percepții ale ocupației militare rusești în presa franceză (1853-1854).....	54
II. „Problema românească” în raporturile franco-ruse (1855-1856)	
II. I. Proiecte franco-ruse de reorganizare a Principatelor Române (1855-1856).....	64
II. 2. Tratatul de la Paris și atitudinea Rusiei (1856).....	80
II. 3. Protectoratul rusesc în Principatele Române reflectat în presa franceză (1855-1856)..	95
III. Chestiunea Basarabiei în contextul Războiului Crimeii (1855-1857)	
III. 1. Prelimariile diplomatice (decembrie 1855- februarie 1856).....	104
III. 2 Congresul de la Paris și chestiunea sudului Basarabiei.....	117
III. 3 Delimitarea frontierei în Basarabia.....	126
III. 4.Franța, Rusia și chestiunea Bolgradului.....	132
III. 5. Sardinia și Basarabia.....	148
III. 6. Conferința de la Paris din 1857.....	157
III.7. Problema sudului Basarabiei în presa vremii.....	161
IV. Franța, Rusia și „ancheta” în Principatele Române (1857-1858)	
IV. 1. Reorganizarea Principatelor în corespondența Paris – Petersburg (1857-1858)	171
IV. 2. Întrevederile de la Osborne și Stuttgart (1857).....	183
IV. 3. Talleyrand,Basily și „ancheta” în Principatele Române (1857).....	198

IV.4. RaporturileThouvenel -Buteniev la Constantinopol (1857).....	207
IV. 5. Kiselev și Unirea Principatelor Române (1858).....	213
V. Franța, Rusia și dubla alegere a domnitorului Alexandru Ioan Cuza (1859)	
V. 1 Franța, Rusia și „faptul împlinit” (ianuarie-februarie 1859).....	220
V. 2. Demersuri franco-ruse privind recunoașterea dublei alegeri (martie- septembrie 1859)	236
V. 3. Istoria” unui tratat franco-ruse: martie 1859.....	244
Concluzii	258
Bibliografie	262

În Teza de doctorat „*Problema românească*” în raporturile franco-ruse (1853-1859) ne-am propus să scoatem în evidență faptul că în această perioadă chestiunea reorganizării Principatelor Române a constituit una prioritară pentru cancelariile europene, care au conștientizat în acel moment scoaterea acestora de sub „sufocantul” protectorat rusesc și înlocuirea acestuia cu o garanție colectivă a Marilor Puteri. Încă din momentul ocupării Principatelor Române de către trupele rusești la 1853, care a constituit doar preludiul la declanșarea războiului Crimeii, provinciilor românești li s-a „oferit” o șansă extraordinară de a-și afirma năzuințele naționale.

Demersul urmărește impactul relațiilor franco-ruse de la mijlocul secolului al XIX-lea privind soluționarea „problemei românești”, unde, în mod paradoxal, curțile de la Tuilerie și Petersburg au acționat în comun, precizând că Rusia, evident, urmărea alte scopuri, mai ales evitarea izolării pe plan diplomatic. Intervalul de timp 1853-1859 este unul semnificativ și începe odată cu ocuparea militară a Principatelor Române de către trupele rusești până la semnarea tratatului secret franco-rus din 3 martie 1859. De asemenea, este elucidată evoluția, în această perioadă de timp, a raporturilor franco-ruse, de la starea de „confruntare” evidentă în timpul împăratului Nicolae I până la starea de „destindere” și „colaborare” cu Rusia lui Alexandru al II-lea, care a atins punctul culminant odată cu semnarea tratatului secret.

Lucrarea este împărțită în cinci capitole, urmărindu-se firul cronologic al evoluției raporturilor franco-ruse de la ocuparea Principatelor Române până la recunoașterea dublei alegeri a lui Alexandru Ioan Cuza.

În Capitolul I, *Franța, Rusia în angrenajul Chestiunii Orientale (1853-1854)*, este abordată succint, în special în primul subcapitol, evoluția raporturilor diplomatice dintre Franța și Rusia după congresul de la Viena din 1814-1815, în diferite momente cheie ale evoluției politice ale celei dintâi. Ulterior, în celelalte subcapitole este dezvăluită intrarea în expunerea propriu-zisă a materialului, prin analiza implicării Franței și a Rusiei într-un nou episod al disputatei chestiuni orientale. După o succintă descriere a esenței „chestiunii Locurilor Sfinte”, a misiunii lui Menșikov la Constantinopol, atenția este concentrată asupra ocupării Principatelor Române de către trupele rusești în iulie 1853. Sunt descrise eforturile diplomației franceze și a celei britanice privind evacuarea teritoriului Principatelor prin înaintarea de note și memorii cabinetului de la Petersburg, iar în ultimă instanță și ultimatumuri. După aproape un an, armatele rusești părăsesc teritoriul Principatelor Române, dar sunt ocupate militar de Austria, de data aceasta.

În Capitolul al II-lea, „*Problema românească*” în raporturile franco-ruse (1855-1856), sunt remarcate cei doi ani importanți (1855-1856) din evoluția „problemei românești” în raporturile dintre Franța și Rusia. Odată cu terminarea ostilităților militare din Crimeea se observă o apropiere evidentă dintre cele două puteri antagoniste, iar artizanul acestei apropieri a fost Charles Auguste de Morny. De asemenea, sunt prezentate discuțiile plenipotențiarilor ruși și francezi în cadrul Conferinței de la Viena și a Congresului de la Paris, unde a fost discutată intens chestiunea reorganizării celor două Principate. Sunt analizate diferite proiecte franco-ruse propuse în acest interval de timp, urmărindu-se scoaterea în evidență a punctului de vedere al Rusiei prezentat la Congresul de la Paris, cu privire la faptul că Rusia susține Unirea Principatelor ca unică modalitate de a îmbunătăți soarta acestora.

În Capitolul al III-lea, *Chestiunea Basarabiei în contextul Războiului Crimeii (1855-1857)*, este scoasă în vîleag problema sudului Basarabiei în contextul războiului Crimeii. Acest subiect este dezvăluit pe larg, deoarece au existat discuții în contradictoriu existente între cabinetele de la Paris și de la Londra, lucruri care trebuiau cunoscute. Dat fiind faptul că Rusia era nevoită să cedeze sudul Basarabiei Principatului Moldovei, în baza articolului 20 al Tratatului de la Paris din 30 martie 1856, iar Napoleon al III-lea nu considera această problemă una importantă, a susținut tentativa Rusiei de a păstra orașul Bolgrad, care argumenta că acesta era centrul coloniilor bulgare din Basarabia. Astfel, din momentul în care ministrul austriac de externe Buol venea cu propunerea ca sudul Basarabiei să fie cedat Moldovei până în martie 1857, anul când acest teritoriu intra în „patrimoniul” românesc, a reprezentat o perioadă dificilă pentru aeropagul european.

În Capitolul IV, *Franța, Rusia și „ancheta” în Principatele Române (1857-1858)*, sunt luați în discuție anii 1857-1858, atunci când are loc „bătălia diplomatică” pentru unirea Principatelor, de unde reiese clar poziția adoptată de Rusia în această problemă de primă importanță pentru cancelariile europene. În primul subcapitol este scoasă în prim-plan corespondența dintre Petersburg și Paris din anii 1857-1858.

În anul 1857 au avut loc mai multe evenimente semnificative: 1) întrevederea de la Osborne din august 1857 dintre Napoleon al III-lea și regina Victoria, fapt care a nemulțumit, evident, Rusia, de unde și discuțiile ample care au avut loc; 2) falsificarea alegerilor din Moldova care a arătat unitatea în acțiune a reprezentanților ruși și francezi de la Constantinopol; 3) întrevederea de la Stuttgart, care deși nu a dus la semnarea unui act, dar s-a ajuns la o înțelegere verbală ca agenții diplomatici ai Franței și Rusiei să acționeze în „tandem” în chestiunea Principatelor Române.

De asemenea, au fost examinate relațiile dintre reprezentantul rus în comisia europeană a Principatelor, C. Basily, și cel francez, Talleyrand, mai ales în ceea ce privește falsificarea alegerilor din Moldova, precum și relațiile dintre Apolinarie Buteniv și Edouard Thouvenel la Constantinopol. În ultimul subcapitol este reflectată poziția Rusiei în raport cu cea a Franței, după întvederea de la Stutgart din septembrie 1857 până la semnarea convenției de la Paris din august 1858.

În Capitolul al V-lea, *Franța, Rusia și dubla alegere a domnitorului Alexandru Ioan Cuza (1859)*, este elucidată atitudinea Franței și Rusiei în privința dublei alegeri a domnitorului Alexandru Ioan Cuza, care a pus puterile în fața „faptului împlinit”, și istoricul an al semnării tratatului secret din martie 1859. Rusia a adoptat o poziție moderată, în unele momente fiind chiar de acord să susțină intervențiile Porții privind anularea rezultatelor alegerilor din Valahia a lui Cuza. Treptat Rusia a „sprijinit” demersul Franței, odată cu începerea războiului franco-austro-sard. Pentru Rusia dubla alegere era văzută un „fapt excepțional” și o „măsură de urgență” necesară pentru a evita complicații pe viitor în Principatele Române.

În concluzie, semnalăm că Rusia n-a susținut cu „fidelitate” principiul unirii, deși nu putem minimaliza implicarea cabinetului de la Petersburg în anularea alegerilor din Moldova sau unele acțiuni comune întreprinse de Thouvenel și Buteniev la Constantinopol. Această opinie este justificată în urma unei analize riguroase a surselor documentare franceze și rusești, de unde rezultă că Rusia nu dorea pronunțarea cuvântului „unire”, încercând în unele cazuri să tempereze acțiunile prea „entuziasmante” venite din partea Franței, așa cum a fost în cazul articolului din „Le Moniteur”. Acest lucru ne sugerează ideea că Rusia nu era interesată atât de mult în Unirea Principatelor, ci încerca mai degrabă a aboli cât mai repede clauzele oneroase din Tratatul de la Paris, așa cum rezidă din negocierile laborioase de la sfârșitul anului 1858 – începutul anului 1859.

Bibliografie

1. Izvoare inedite

Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC)

Colecția Microfilme Anglia, rola 50, 53.

Colecția Microfilme Austria, rolele 111, 114, 272.

Colecția Microfilme Belgia, rola 33, 34.

Colecția Microfilme Franța, rola 309.

Colecția Microfilme Portugalia, rola 14.

Colecția Microfilme URSS, rolele 4, 67, 71, 72.

Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM)

Fondul 6, inv. 8, d. 1017

Fondul. 122, inv. 2, d. 95.

Archives Ministère Affaires Étrangères (AMAE)

Correspondance Politique, Angleterre, vol. 704, 705, 706, 708, 712.

Correspondance Politique, Autriche, vol. 463, 464.

Correspondance Politique, Brunswich-Hanovre, vol. 75.

Correspondance Politique, Hesse-Darmstadt, vol. 24.

Correspondance Politique, Prusse, vol. 327.

Correspondance Politique, Russie, vol. 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219.

Correspondance Politique, Sardaigne, 339, 340.

Correspondance Politique, Turquie, vol. 327.

Mémoires et Documents, France, vol. 741.

Mémoires et Documents, Roumanie, vol. 4.

Mémoires et Documents, Russie, vol. 45.

Papiers Agents, Thouvenel, vol. 6

Papiers Agents, Walewski, vol. 21.

Arkhiv Vneshney Politiki Rossii (AVPR)

Fond Kantselyariya 1856, d. 43, 45, 152, 374; 1859, d. 20, 21, 205.

Fond Fond Konsul'stvo v Yassakh, 1856, d. 609; 1857g., d. 616.

Fond Fond Konsul'stvo v Bukhareste, 1856-1857, d. 176.

Fond Otchety MID, 1856 g.

The National Archives of the United Kingdom, Public Record Office (Foreign Office)

FO 27/1131.

FO 27/1132.

FO 65/472

FO 65/473

2. Izvoare editate.

Accounts and papers of the house of commons 1854-1855, vol. LX, 1858.

Acte și documente referitoare la istoria renascerii României, publicate de Gh. Petrescu, D. A. Sturdza, D. C. Sturdza, vol. II-VII, București, 1889-1900.

Akten zur Geschichte des Krimkriegs. Serie I: Österreichische Akten zur Geschichte des Krimkriegs, ed. Winfried Baumgart, Oldenbourg, 1979.

Akten zur Geschichte des Krimkriegs: Englische Akten zur Geschichte des Krimkriegs, Seria III, Band IV 10 septembrie 1855 bis 23 juli 1856, edited Winfried Baumgart, Oldenbourg, 1988.

Akten zur Geschichte des Krimkriegs. Serie IV: Französische Akten zur Geschichte des Krimkriegs, band III: 3 märz 1855 bis 29 mai 1856, ed. Winfried Baumgart, Oldenbourg, 2001.

Akten zur Geschichte des Krimkriegs. Ser. 4: Französische Akten zur Geschichte des Krimkriegs, Bd. 1 (18 dezember 1852 bis 27 märz 1854), edited Winfried Baumgart, München Oldenbourg, 2003.

Archives diplomatiques. Recueil de diplomatie et d'histoire, vol. II, Paris, 1866.

Benson, A. C. (edited), *The letters of Queen Victoria*, vol. III: 1854-1861, Cambridge, 2014.

Bianchi, Nicomede, *Storia Documentata della diplomazia europea in Italia*, vol. VII. Anni 1851-1858, Torino, 1870.

Idem, *La politique du comte Camillo Benso di Cavour de 1852 à 1861, Lettres inédites*, Turin, 1885.

Idem, *La politique du Comte Camilo di Cavour. Lettres inédits*, Turin, 1885.

Bossy, Raoul, *L'Autriche et les Principautés-Unies*, Bucarest, 1938.

British and Foreign State Papers 1854-1855, vol. XLV, London, 1865.

Buonicontrò, Pasquale, *L'Unione des Principati Danubiani nei documenti diplomatici napoletani (1856-1859)*, Istituto Universitario orientale, Napoli, 1972.

Cassagnac, Granier de A., *La France et la Russie. Question d'Orient. Documents*, Paris, 1854.

Chialla, Luigi, *Lettere edite e inedite di Camillo Cavour*, vol. II, Torino, 1884.

Corivan, Nicolae, *Două documente inedite din Arhivele ministerului de externe de la Paris din epoca Unirii*, în „Revista Arhivelor”, nr . 2, 1958, pp. 177-187.

Correspondance diplomatique de M. de Bismarck (1851-1859), traduction de M. K. Schmitt, tome second, Paris, 1883.

Documente privind Unirea Principatelor, vol. III: *Corespondența politică (1855-1859)*, București, Editura Academiei, 1963.

Documente privind unirea Principatelor, vol. VI. *Corespondența diplomatică franceză (1856-1859)*, București, Editura Academiei, 1980.

Gille, G., *Au temps de la Guerre de Crimée. Correspondance inédite du comte de Morny et de la princesse de Lieven*, în „Revue des Deux Mondes”, 1 février, 1966, pp. 328-346.

Jasmund, J. Von., *Aktenstücke zur orientalischen Frage*, vol. II, III, Berlin, 1856, 1859.

Jelavich, Barbara, *Russia and the Double Election of Alexander Cuza, 1858-1859: the Letters of S. I. Popov to N. K. Giers*, „Sudost-Forschunger, XXIV, 1965, pp. 119-137.

Idem, *Russia, the Great Powers and the recognition of the double election of Alexander Cuza: the letters of A. P. Lobanov-Rostovskii to N. K. Giers, 1858-1859*, în *Rumanian Studies: An international Annual of the Humanities and Social Sciences*, ed. Keith Hitchins, vol. I, 1970, pp. 3-34.

La France et la Russie: Question d'Orient, février 1854 (Documents), Paris, 1854.

Le Relazioni diplomatiche tra la Gran Bretagna ed il Regno di Sardegna dal 1852 al 1856. Il carteggio diplomatico di Sir James Hudson, vol. II (2 gennaio 1854- 31 dicembre 1856), a cura di Federico Curato, Torino, 1956.

Martens, Fridrikh, *Sobraniye Traktatov i Konventsiya zaklyuchenykh Rossii s inostranimi derzhavami: tom XV. Traktatî s Franței*, SPB, 1909.

Negulescu, Paul, George Alexianu, *Regulamentele Organice ale Valahiei și Moldovei. Colecția vechilor legiuri administrative*, vol. I, București, 1944.

Nesselrode, Karl, *Lettres et papiers du chancelier comte de Nesselrode, 1760-1850*, vol. 10 (1850-1853), Paris, 1904.

Papadopol-Calimach A., *Generalul Pavel Kiseleff în Moldova și Țara Românească, 1829-1834. După documente rusești*, București, 1887.

Polnoe Sobranie Zakonov Rossiiskoi Imperii, t. XXVIII, 1853gg., St. Peterburg, 1854.

Români la 1859: Unirea Principatelor Române în conștiința europeană. Vol. I: documente externe, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984.

Rossiya na Svyatoy Zemle: Dokumenty i materialy, t. II, Moskva, 2000.

Wesley, F. A., *The Paris Embassy: from the papers of Earl Cowley*, London, 1928.

Idem, *Secrets of the Second Empire: Private Letters from the Paris Embassy*, Harper & brothers, 1929.

Zayonchkovskiy, A. M., *Vostochnaya voyna 1853-1856 gg. v svyazi s sovremennoy yey politicheskoy obstanovkoy*, t. I-II, S. Petersburg, 1908, 1912.

Zanchelli, N., *Il Carteggio Cavour-Nigra da 1859 al 1861*, vol. II, Bologna, 1926.

2.b. Jurnale, memorii, discursuri, scrieri de epocă

Agnosti, Michel, *Le régime représentative dans les Principautés Roumaines*, Bucarest, 1868.

Allinson, A. R., *Intimite memoirs of Napoléon III, personals reminiscences of the man and the Empereur*, vol. II, Boston, 1912.

Ashley, Evelyn, *Life and correspondence of Henry John Temple Lord Palmerston*, vol. II, London, 1879.

Avril, Adolphe, *De Paris à l'île de Serpents à travers la Roumanie: la Hongrie et les bouches du Danube*, Paris, 1876.

Balleydier, Alphonse, *Histoire de l'Empereur Nicolas*, tome seconde, Paris, 1857.

Bamberg, Félix, *Histoire diplomatique de la crise orientale de 1853 à 1856 d'après documents inédits suivie d'un mémoire sur la question des Lieux Saints*, Bruxelles et Leipzig, 1858.

Bapst, Edmond, *Le Maréchal Caronbert souvenirs d'un siècle*, t. III, Paris, 1909.

Barante, Claude, *Souvenirs du Baron de Barante*, t. V, Paris, 1892.

Baraut-Rouillon C. H., *Danger pour l'Europe. Origine, progress et l'etat actuel de la puissance russe. Question d'Orient au point de vue politique, religieux et militaire*, Paris, 1854.

Bauchart, Alexandre Quentin, *Études et souvenirs sur la deuxième République et le Second Empire (1848-1870)*, t. II, Paris, 1902.

Blot, Sylvain, *Napoléon III, histoire de son règne*, Paris, 1899.

Boerescu, Vasile, *La Roumanie après le traité de Paris du 30 mars 1856*, Paris, 1856.

Boulger, Demetrius C. (ed.), *General Gordon's Letters from Crimea, the Danubian and Armenia, August 18, 1854, to november 17, 1858*, London, 1884.

Boulin, Félix, *Histoire complète de la guerre d'Orient depuis l'ambassade du Prince Menschikoff jusqu'au congrès de Paris*, Lyon, 1856.

Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea, vol. VI (1852-1856), coord. Daniela Bușă, București, Editura Academiei Române, 2010.

Chainoi, G., *Dernière occupation des Principauté Danubiennes par la Russie*, Paris, 1853.

Charles de, *L'impasse orientale: Souvenirs et observations*, Bruxelles, 1871.

Corivan, Nicolae, *Din activitatea emigraților români în Apus (1853-1857). Scrisori și memorii*, București, 1931.

Correspondance intime de l'Amiral de la Roncière le Noury avec sa femme et sa fille (1855-1871), t. I, (2 avril 1855- 25 janvier 1861), Paris, 1928.

Craven, Augustus, *Lord Palmerston. Sa correspondance intime pour servir à l'histoire diplomatique de l'Europe de 1830 à 1856*, deuxième partie 1848-1865, Paris, 1869.

Cretzianu, Alexandru, *Din arhiva lui Dimitrie Brătianu. Acte și scrisori din perioada 1840-1870*, vol. II, București, 1943.

Dascovici, Nicolas, *La question du Bosphore et les Dardanelles*, Genève, 1915.

Debrauz, Louis, *Le traité de Paris de 1856 étudié dans ses causes et ses effets par le correspondant diplomatique du Constitutionnel*, Paris, 1856.

D'Hauterive, Ernest, *Napoleon III et le Prince Napoléon: Correspondance inédite*, Paris, 1925

Eckstaedt, Karl Friedrich Vitzthum vom, *St. Petersburg and London in the years 1852-1864: reminiscences of count Charles Frederick Vitzthum Vom Eckstaedt*, Longmans, Green, 1887.

Extrait des Mémoires du duc de Morny: une ambassade en Russie en 1856, publié par P. Olendorff, Paris, 1892.

EssartsDes, Alfred, *Portraits biographiques et critiques des hommes de la guerre d'Orient*, Paris, 1855

Ficquelmont, *Le côté religieux de la question d'Orient*. Paris, Amyot, 1854.

Idem, *La politique de la Russie et les principautés danubiennes*, Paris, 1854.

Firsov, N., *Rossiia i Koroleva Viktoriya vo vremena Krymskoy voyny i Parizhskogo kongresssa*, în „Drevnaia și i novaia Rossia”, nr. 6, 1878.

Fleury, Émile Félix, *Souvenirs du General Cte Fleury: 1837-1859*, Paris, 1897.

Gathy, A., *Histoire diplomatique de la crise orientale*, Bruxelles et Leipzig, 1858

Gorianov, Serge, *Le Bosphore et les Dardanelles. Étude historique sur la question des Détroits d'après la correspondance diplomatique déposée aux Archives centrales de Saint-Pétersbourg et à celles de l'Empire*, Paris, 1910.

Goudron, Édouard, *Histoire du Congrès de Paris*, Paris, 1857.

Graf Reyset v Rossiya v 1852-1854 gg., în „Ruskaia Starina”, vol. 115, 1903, pp. 215-232.

Greville, Charles, *The Greville Memoirs. A journal of the reign of Queen Victoria from 1852 to 1860*, vol. III (third part), London, 1887.

Grovestins, Sirtema, *La Russie ramenée à l'ordre en Europe en 1857*, Paris, E. Dentu, 1858.

Henderson, G. B., *The Seymour conversations. 1853*, în „History”, vol. 18, 1933-1934, pp. 241-247.

Hübner, comte de, *Neuf ans de souvenirs d'une ambassadeur d'Autriche à Paris sous le Second Empire 1851-1859*, tome I, II, Paris, 1904.

Hymans, Louis Solomon, *Lettres moscovites (couronnement de l'empereur Alexandre II)*, Bruxelles, 1857.

Imperator Nikolay i Vtoraya Frantsuzskaya Respublika, în „Russkiy vestnik”, dekabrea 1896, pp. 1-10.

Imperator Nikolay I i Napoleon III (iz bumagoy generala de Kastalebadzhak, vybshagoposlanikom v Rossii) în „Ruskaia Starina”, t. 107, 1901, pp. 67-76.

Iorga, N., *La Roumanie en 1866, d'après le vieux guide Joanne*, în „Revue historique du sud-est européen”, nr. 10, octobre-décembre 1932, pp. 410-420.

Iz Dnevnik V. K. Konstantin Nikolayevich, în „Krasnii Arhiv”, X, nr. 3, 1925, pp. 217-260.

Jomini, Alexandre, *Etude diplomatique sur la guerre de Crimée*, t. I-II, St. Petersburg, 1878.

Kovalevskiy, E. P., *Voyna s Turtsii i razryv s zapadnymi derzhavy v 1853 i 1854 godakh*, SPB, 1868.

Ladimir, Jules, *La guerre: histoire complète des opérations militaires en Orient et dans la Baltique*, t. I, Paris, 1857.

Lamarche, H., *Les Turcs et les Russes*, în *Histoire de la guerre d'Orient*, Paris, (f.a).

Malmesbury, Earl of, *Memoirs of an ex- minister. An Autobiography*, vol. II, London, 1894.

Malte-Brun, V. A., *Nouvelles Annales des voyages de la géographie, de l'histoire et de l'archéologie*, t. II, Paris, 1856.

Marcellus, *Chauteaubriand et son temps*, Paris, 1859.

Mayne, F., *The life of Nicolas I. Emperor of Russia; with a short account of Russia and the Russians*, London, 1855.

Memoirs of Friedrich Ferdinand Count von Beust, vol. I, London, 1887.

Murat, Joachim, *Le couronnement de l'empereur Alexandre II. Souvenirs intimes de l'ambassade de France*, Paris, 1883.

Orășăneanu, N.T., *O pagină a vieții mele sau 22, 23 și 24 ianuarie 1859 în Virgiliu Ene, Mărturii despre Unire*, București, Editura Tineretului, 1959.

Paris de 1842 à 1852: La Cour, la société, les moeurs. Journal de Victor Balabine, secrétaire de l'ambassade de Russie, publié par Ernest Daudet, Paris, 1914.

Perepiska Imperatora Alekssandra I s Velikim Knyazhom Konstanton Nikolayevichem. Dnevnik Velikogo Knyazya Konstantina Nikkolayevicha Moskva, 1994.

Persigny, J. G., *Mémoires du duc de Persigny*, Paris, 1896.

Picolo N., *Paul Kisseleff et les Principautés de Valachie et de Moldavie*, Paris, 1841.

Pis'ma V. P. Balabina grafu P. D. Kiselev, în „*Russkaya Starina*”, 11, 1902, pp. 361-386; nr. 12, 1902, pp. 577-596.

Poujalot, M., *La France et la Russie à Constantinople. La question des lieux saints*, Paris, Amyot, 1853.

Quentin-Bauchart, *Etudes et souvenirs sur la deuxième République et le Second Empire (1848-1870)*, Paris, 1902.

Quinet, Edgard, *Les Roumains*, „*Revue des Deux Mondes*”, janvier 1856, pp. 375-408.

Raindre, Gaston, *Les papiers inédites du comte Walewski. Souvenir et correspondance*, în „*La Revue de France*”, nr. 3, 1925.

Rimbaud, A. N., *Français et Russes, Moscou et Sébastopol*, Paris, 1878.

Rădulesco, J. H., *Le Protectorat du czar ou la Roumanie et la Russie. Nouveaux documents sur la situation européenne*, Paris, 1850.

Regnault, Aimable, *Esquisse historique sur Moscou et Saint-Pétersbourg à l'époque du couronnement de l'empereur Alexandre II*, Paris, 1857.

Reiset, Comte de, *Mes Souvenirs. La Guerre de Crimée et la cour de Napoléon III*, vol. II, Paris, 1904.

Rothan, G., *L'Entrevue de Stutgart*, în „*Revue des Deux Mondes*”, 1 décembre 1888.

Senior, N. W., *Conversations with M. Thiers, M. Guizot and other distinguished persons during the Second Empire*, London, vol. I, 1878.

The Diplomatic Reminiscences of Lord Augustus Loftus, 1837-1862, vol. II, London, 1892

Thouvenel, Louis, *Pages de l'histoire du Second Empire d'après les papiers de M. Thouvenel, ancien ministre des affaires étrangères (1854-1866)*, Paris, 1903.

Idem, *Trois années de la question d'Orient, d'après les papiers inédites de M. Thouvenel*, Paris, 1897.

Idem, *Nicolas I et Napoléon III. Les préliminaires de la guerre de Crimée*, Paris, 1891.

Ubicini, A., *La question des Principautés devant l'Europe*, Paris, 1858.

Wilkins, J. W., *The Second Congress and the Russian claim to the Isle of Serpents and Bolgrad*, London, 1857.

Zablotskiy-Desyatovskiy, A. P., *Graf P. D. Kiselev i yego vremya. Materialy dlya istorii imperatorov Aleksandra I, Nikolaya I i Aleksandra II*, t. I-III, SPB, 1882.

2.c. Presă și reviste

- „Courier du Garde”, 1856.
- „Écho de Mont Blanc”, 1856.
- „Gazeta de Moldavia” 1853, 1856.
- „Gazeta de Transilvania”, 1856.
- „Gazette de Lausanne”, 1853, 1854, 1856, 1857
- „Gazette de Savoie”, 1856.
- „Indépendance Belge”, 1856.
- „Journal de Genève”, 1853, 1854, 1856
- „Journal de Toulouse”, 1856.
- „Journal des débats politiques et littéraires” 1853 -1857
- „La Presse”, 1853, 1854, 1856.
- „Le Constitutionnel”, 1853-1856.
- „Le Courier des Alpes”, 1856.
- „Le Courier de la Drôme et de l'Ardèche”, 1856.
- „Le Courier de la Drôme et de l'Ardèche”, 1856, 1857.
- „Le Nord”, Bruxelles, 1856.
- „Le Siècle” 1854-1859.
- „Morning Post”, 1856.
- „Otechestvennyye Zapiski”, 1859.
- „Revue des Deux Mondes”, 1853, 1856.
- „Românul”, 1858.
- „Severnaia Pcela”, 1856
- „Steaoa Dunării”, 1856
- „The Empire”, 1857.
- „The Spectator”, 1856.
- „The Times”, 1853, 1856.

Lucrări generale

- Anisimov, O. V., *Rossiya i Napoleon III: Borba za Svyatyje mesta Palestiny*, Moskva, 2014.
- Arnăutu, N. I., *Douăsprezece invazii rusești în România*, București, 1996.
- Bezviconi, Gheorghe, *Contribuții la istoria relațiilor româno-ruse: (din cele mai vechi timpuri până la mijlocul secolului al XIX-lea)*, București, 1959.
- Boulanger, Marcel, *Le duc de Morny: prince française*, Paris, 1925.
- Aronson, Theo, *Queen Victoria and the Bonapartes*, London, 1972.
- Ashley, Evelyn, *The life of viscount Palmerston*, vol. II, London, 1876.
- Bapst, Edmond., *L'Empereur Nicholas I et la Deuxième République française*, Paris, 1898.
- Idem, *Les origines de la guerre de Crimée. La France et la Russie (1848-1854)*, Paris, 1912.
- Baumgart, Winfried, *The peace of Paris, 1856: studies in war, diplomacy, and peacemaking*, ABC-Clio, 1981
- Berindei, Dan, *L'Union des Principautés Roumaines*, Bucarest, 1966.
- Idem, 1859. *The Union of the Roumanian Principalities*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978.
- Idem, *Epoca Unirii*, București, 1979.
- Idem, *Constituirea României moderne – 150 de ani de la Unirea Principatelor*, București, Editura Enciclopedică, 2009.
- Bernardy, Chalamon de, *Fils de Napoléon: le Comte Walewski, 1810-1869*, Paris, 1951.
- Bogdanovici, M. I., *Vostochnaya voyna 1853-1856*, t. I, St. Petersburg, 1877.
- Boicu, Leonid, *Austria și Principatele Române în vremea Războiului Crimeii (1853-1856)*, București, 1972.
- Idem, *Diplomația europeană și triumful cauzei române Iași*, Editura Junimea, 1978.
- Idem, *Din istoria diplomației europene: anul 1859 la români*, Iași, Institutul European, 1996.
- Bournard, François, *Russes & Français: souvenirs historiques et anectodiques, 1051-1897*, Paris, 1898.
- Calmuschi, Constantin, *Relațiunile politice ale Țările Române cu Rusia*, Galați, Tipografia „Buciumul Român”, 1911.
- Cârțână, Ilie, Iulian Seftiuc, *Dunărea în istoria poporului român*, București, Editura Științifică, 1972.
- Cernavodeanu, Paul, *Basarabia. Drama unei provincii istorice românești în context politic internațional (1806-1920)*, București, 1993.
- Chambrier, James de, *De Sébastol à Solferino. Apogée du Second Empire*, Paris, 1906.

Cherkasov, P. P., *Russkiy agent vo Frantsii. Yakov Nikolayevich Tolstoy (1791-1867)*, Moskva, 2008.

Chertan, E. E., *Russko-rumynskiye otnosheniya v 1859-1863 godakh*, Kişinev, 1968.

Chukarev, A. G., *Taynaya politsiya Rossii 1825 – 1855*, Moskva, 2005.

Cliveti, Gheorghe, *România și puterile garante: 1866-1871*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1988.

Idem, *Europa franceză și cauza română (1789-1871)*, Iași, Editura Junimea, 2010.

Cojocariu, Mihai, *Partida națională și constituirea Statului Român (1856-1859)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1995.

Conacher, *Britain and the Crimea 1855-1856: Problems of War and Peace*, Palgrave Macmillan UK, 1988.

Corivan, Nicolae, *La politica orientale de Napoleon III et l'unione dei Principati Romeni*, Iași, 1937

Cucu, Vasile, Gheorghe Vlăsceanu, *Insula Șerpilor*, București, 1991.

Dansette, Adrien, *Du 2 décembre au 4 septembre. Le Second Empire*, Paris, 1972.

D'Arjuzon, Antoine, *Victoria et Napoléon: histoire d'une amitié*, Atlantica, 2007.

Debidour, Anton, *Histoire diplomatique de l'Europe depuis l'ouverture du congrès de Vienne jusqu'à la clôture du congrès de Berlin (1814-1878)*, tome second, Paris, 1891.

East, W. G., *The union of Moldavia and Walahia: An episode in diplomatic history*, Cambridge, 1929.

Emmerit, Marcel, *Victor Place et la politique française en Roumaie a l'époque de l'union*, Bucarest, 1931 .

Focas, Spiridon G., *The Lower Danube River: In the Southeastern European Political and Economic Complex from Antiquity to 1948*, East European Monographs, 1987.

Ginzburg, F., *Vneshnyaya politika Rossii v Dunayskikh knyazhestvakh Moldaviya i Valakhiya v period borby za ikh obedineniye (1856-1859)*, Moskva, 1953.

Giurescu, Constantin, *Viața și opera lui Cuza-Vodă*, București, 1966.

Goff, Jean Yves le, *Le général Adolphe le Flô, Lesneven, 1804 – Ploujean-Morlaix, 1887: promoteur de l'Alliance franco-russe*, Musée du Léon, 1993.

Gogeanu, Paul, *Dunărea în relațiile internaționale*, București, Editura Politică, 1970.

Goldfrank, D. M., *The origins of the Crimean War*, New York, 1994.

Gorce, Pierre, *Histoire du Second Empire*, t. I, Paris, 1894.

Grosul, V., E. E. Chertan, *Rossiya i formirovaniye rumynskogo nezavisimogo gosudarstva* Moskva, 1969.

Idem, *Velikiye derzhav i formirovaniye rumynskogo nezavisimogo gosudarstva*, Kişinev, 1980.

Grothe, Gerda, *Le duc de Morny*, Paris, 1967.

Grunwald, Constantin de., *La vie de Nicolas Ier*, Paris, Calmann-Lévy, 1946.

Idem, *Les alliances franco-russes: neuf siècles de malentendus*, Paris, Plon, 1965.

Guichen, Eugène de., *La guerre de Crimée (1854-1856) et l'attitude des puissances européennes: Étude d'histoire diplomatique*, Paris, Éditions A. Pédone, 1936.

Iorga, N., *Istoria Românilor, vol. IX: Unificatorii*, Bucureşti, 1938.

Idem, *Histoire des relations russo-roumaines*, Iassy, 1917.

Idem, *Istoria relațiilor române*, Bucureşti, Editura Semne, 1995.

Isar, Nicolae, *Mărturii și preocupări franceze privitoare la români. Secolele XVIII-XIX*, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti, 2005.

Jelavich, Barbara, *Russian and the Roumanian National Cause 1858-1859*, Indiana University, 1959.

Idem, *Russia and the formation of the Roumanian National State 1821-1878*, Cambridge, 1984.

Idem, *Russia's Balkan entanglements, 1806-1914*, Cambridge University Press, 1991.

Giurescu, Constantin C., *Viața și opera lui Cuza Vodă*, Bucureşti, 1966.

Hoek, Benjamin van der, *Het ontstaan van de tweebond de Frans-Russische betrekkingen van 1856 to 1894*, Drukkerij Onnes, 1947.

Kemal, Baltali, *La Dénonciation par la Russie des clauses du Traité de Paris du 30 Mars 1856 relatives à la neutralisation de la mer noire: (la circulaire de Gortchakoff du 31 Octobre 1870)*, 1954.

Kinglake, Alexander William, *The invasion of the Crimea: Origin of the war of 1853 between the Czar and the Sultan*, W. Blackwood and Soons, 1877.

Klackzko, Julien, *Deux chanceliers: le prince Gortcakof et le Prince de Bismark*, Paris, 1876.

Kovalevsky, Pierre, *Manuel d'histoire russe: étude critique historique d'après les recherches les plus récentes*, Paris, Payot, 1948.

Kukharskiy, P., *Franko-russkiye otnosheniya nakanun'ye Krîmskoy voyny*, Leningrad, 1941.

Lapedatu, Alexandru, *Abolirea protectoratului rusesc în Țările Române*, Cluj,

Lyman, Henson Harris, *Anglo-french relations 1856-1860*, University of Wisconsin-Madison, 1931.

Macfie, A. L., *The Eastern Question 1774-1923*, New York, 2014.

Mange, Alyce Edythe, *The Near Eastern policy of the Emperor Napoleon III*, University of Illinois, 1940.

Mano, Jean, *L'Union des Principautés Roumaines. Étude d'histoire diplomatique & de droit international*, Paris, 1900.

Marcelli, Umberto, *Cavour diplomatco: (dal Congresso di Parigi a Villafranca)*, A. Forni, 1961.

Marinin, O. V., *Diplomaticheskaya deyatel'nost' Rossii na zavershayushchem etape Krymskoy voyny. Parizhskiy mirnyy kongress 1856godam*, Moskva, 1987.

Martin, Theodor, *The life of His Royal Highness the Prince Consort*, vol. IV, London, 1879.

Matter, Paul, *Cavour et l'unité italienne 1856-1861*, t. III, Paris, 1927.

Minin, A., *Graf P. D. Kiselev: portret ministra kak zerkalo epokhi*, SPB, 2012.

Moisan, Michel, *Le duc de Morny: 1811-1865; le Parisien et l'Auvergnant*, Paris, 2001.

Monnier, Luc, *Etude sur les origines de la guerre de Crimée*, Genève, 1977.

Mosse, W., *The Rise and the Fall of the Crimean System 1855-1871*, London, 1963.

Narocinițkaia, A. L., *Mezhdunarodnyye otnosheniya yevropeyskikh gosudarstv ot Iyul'skoy revolyutsii vo Frantsii do Pariskogo mira (1840-1856 gg)*, Moskva, 1946.

Narocinițkaia, L. I., *Rossiya i otmena neutralizatsiya Chernogo More, 1856-1871 gg.: k istoriya vostochnogo voprosa*, Moskva, 1989.

Nistor, Ion, *Istoria Basarabiei*, Chișinău, Editura Cartea Moldovenească, 1991.

Orzhekhovskiy, I. V. *Samoderzhaviye protiv revolyutsionnoy Rossii (1826 – 1880 gg.)*, Moskva, 1982.

Parturier, Maurice, *Morny et son temps*, Paris, 1969.

Paul, Pierre, *Le Duc de Morny*, Paris, 1958.

Pădureanu, Dominiuț I., *Insula Șerpilor*, Constanța, 2004.

Platon, Gheorghe, *România în veacul construcției naționale- națiune, frământări, mișcări sociale și politice, program național*, București, Editura Enciclopedică, 2005.

Pukhova, Lyubov', *Russko-frantsuzskiye otnosheniya v otsenke i vospriatiye Nikolaya I, Aleksandra II i Napoleona III (koneț 1840 - nacealo 1870 godov)*, Lambert Academic Publishing GmbH & Co, Saarbrucken, 2010.

Pușcariu, Sextil, *Unirea națională, ideia forță a României moderne, în perspectivă istorică și în complexul politic european*, Madrid, Editura Carpații, 1959.

Ridley, Jasper, *Napoleon III and Eugénie*, Viking Press, 1980.

Rîjova, R. I., *Russko-frantsuzskiye otnosheniya v Yevrope posle Krymskoy voyny (1856-1859 gg.)*, Moskva, 1964.

Riker, T. W., *Cum s-a înfăptuit România. Studiul unei probleme internaționale (1856-1866)*, București, 1944.

Rousset, Camille, *Histoire de la Guerre de Crimée*, Paris, 1894.

Rupprecht, Friedrich, *Der Pariser Frieden von 1856: sein Zustandekommen und seine Bedeutung für die Entwicklung des Völkerrechts*, Würzburg, 1934.

Saunders, David, *Russia in the Age of Reaction and Reform 1801-1881*, London, 2014.

Schott, Carl G., *Mission to Saint Petersburg*, 2011.

Schroeder, Paul E., *Austria, Great Britain and the Crimean War. The destruction of the European Concert*, London, 1922.

Schüle, Ernst, *Russland und Frankreich vom ausgang des Krimkrieges bis zum italienischen krieg 1856-1859*, 1935.

Seișanu, Romulus, *Dobrogea, Gurile Dunării, Insula Șerpilor. Schiță monografică*, București, 1928.

Sirotkin, V. G., *Duel' dvukh diplomatii: Rossiya i Frantsiya v 1801-1812 gg.*, Moskva, 1966.

Idem, *Russkaya diplomatiya i Frantsiya posle padeniya imperii Napoleona (10-20 g.g. XIX v.)*, Moskva, 1976.

Skritski, N. V., *Krimskaya voyna, 1853-1856*, Moskva, 2006.

Tarle, Evgheni, *Războiul Crimeii*, vol. II, București, Editura de Stat pentru Literatură Științifică, 1952.

Tatishchev, S. S., *Vneshnaya politika imperatora Nikolaya I*, SPB, 1887.

Idem, *Imperator Aleksandr II. Yego zhizn' i tsarstvovaniye*, t. I, Moskva, 1903.

Taylor, A. J. P., *The struggle for mastery in Europe 1848-1918*, Oxford, 1971.

Tătărescu, Ștefan, *Contribuțiuni germane la unirea Principatelor*, București, s.n

Troubetskoy, Alexis S., *The Crimean war*, London, 2006.

Vinogradov, V. N., *Rossiya i obedinenye Rumynskikh knyazhestv*, Moskva, 1961.

Idem, *Istoriya Rumynii: 1848-1917 gg.*, Moskva „Nauka”, 1971.

Idem, *Istoria Rumâniilor: 1848-1917*, Moskva „Nauka”, 1971.

Idem, *Ocherki obshchestvenno-politicheskoy mysli v Rumynii vtoraya polovina XIX – nachalo XX v.*, Moskva, 1975.

Idem, *Velikobritaniya i Balkany: ot Venskogo kongressa do Krymskoy voyny*, Moskva, 1985.

Idem, *Mezhdunarodnyye otnosheniya na Balkanakh, 1856-1878*, Moskva, „Nauka”, 1986.

Idem, *Kratkaya istoriya Rumynii: s drevneyshikh drevneșih vremen do nashikh dney*, Moskva „Nauka”, 1987.

Idem, *Britanskiy lev na Bosfore*, Moskva, 1991.

Idem, *Balkanskaya epopeya knyazya A. M. Gorchakova*, Moskva, 2005.

Watson-Seton, R. W., *O istorie a românilor din perioada romană până la desăvârșirea unității naționale*, Brăila, Editura Istros, 2009.

Wortman, Richard S., *Scenarios of power: Myth and Ceremony in Russian Monarchy from the Peter the Great to the abdication of Nicholas II*, Princeton University Press, 2006.

Xenopol, A. D., *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ediția a III-a, (f.a).

Idem., *Resboaele dintre ruși și turci și inriurirea lor asupra țărilor române*, vol. II, Jassy, 1880

Lucrări speciale

Adamescu, Gheorghe, *Epoca regulamentară din punct de vedere politic și cultural*, în „Literatura și arta română”, III, 1898-1899, pp. 287-388.

Adamov, E. A., *Le problème bessarabien et les relations russo-roumaines (a l'occasion du cinquantenaire de l'indépendance roumaine)*, în „Le Monde Slave”, janvier 1928, pp. 65-106.

Arnavon, Jacques, *Morny diplomate. Sa mission en Russie (1856-1857)*, în „La Revue Hebdomadaire”, nr. 27, 3 juillet, Paris, 1909, pp. 58-90.

Bapst, Edmond, *Les coulisses du Congrès de Paris (d'après les souvenirs du maréchal Caronbert)*, în „Revue politique et littéraire”, nr. 23, 4 série, tome XVIII, décembre 1902, pp. 784-790.

Berindei, Dan, *Congresul și tratatul de la Paris (1856). O „radiografie” și un bilanț*, în „Memoriile Secției de Științe Istorice și Arheologice”, t. XXXI, 2006, pp.71-80.

Berindei, Dan, *Lupta diplomatică a Principatelor Unite pentru desăvârșirea Unirii, 1859-1862*, în *Studii privind Unirea Principatelor*, București, Editura Academiei Române, 1960, pp. 413-432.

Berti, Dzhuzeppe, *Otnosheniya mezhdru Rossiyyey i ital'yanskimi gosudarstvami (s kontsa XVIII v. do 1860 g.)*, în „Voprosy istorii”, nr. 12, 1956, pp. 52-64.

Blumberg, Arnold, *Russian Policy ant the Franco-Austrian War of 1859*, în „The Journal of Modern History”, vol. 26, nr. 2 (jun. 1954), pp. 137-153.

Bobango, Gerald J., *Colonel Alexandru Ioan Cuza: The Making of a Hospodar*, în „Southeastern Europe”, vol. II, issue 1, 1975, p. 1-22.

Idem, *The Path to Unity and Autonomy under Alexandru Ioan Cuza, 1859-61*, în „Southeastern Europe”, Volume 5, Issue 1, 1978, p. 10-25.

Boicu, Leonid, *Les Principautés roumaines dans les projets de Karl von Bruck et Lorenz von Stein pour la constitution de la „Mitteleuropa” a l'époque de la guerre de Crimée*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, nr. 6, 1967, pp. 236-241.

Idem, *Unirea Principatelor Române în dezbaterile forurilor internaționale (1855-1859)*, în *Unirea Principatelor și Puterile Europene*, București, Editura Academiei, 1984, pp. 56-79.

Bossy, Raoul, *Napoléon et l'Autriche de Villafranca à Sadowa 1859-1866*, în „Revue d'Histoire Diplomatique”, LXXIII, 1959, pp. 220-230.

Boutenko Serge, *Un projet d'alliance franco-russe d'après les documents inédites des archives russes*, în „Revue Historique”, t. 155, 1927, pp. 277-325.

Bruley, Yves, *L'organisation et le déroulement du Congrès de Paris*, dans Isabelle Nathan, Georges-Henri Soutou (dir.), *Le Congrès de Paris de 1856, un acte fondateur*, Bruxelles, Peter Lang, 2009, pp. 33-44.

Idem, *Morny ambassadeur en Russie*, Eric Anceau, Dominique Barjot et Nicolas Stoskopf (dir.), *Morny et l'invention de Deauville*, Paris, Armand Colin, 2010, pp. 251-265.

Carter, Alice M., *New Light of the Pact of Osborne, 9 august 1857*, în „Cambridge Historical Journal”, vol. V, nr. 2, 1936, pp. 215-223.

Cernavodeanu, Paul, *Inițiativa românești de redobândire în perioada Războiului Crimeii (1854-1856)*, în „Revista Istorică”, nr. 1-2, 1992, pp. 82-95.

Idem, *Români și ruși. Politică și încruscări*, în „Magazin Istoric”, nr. 5, 1996, pp. 69-73.

Cherkasov, P. P., *Na taynom fronte Krymskoy voyny*, în „Novaya i noveyshaya istoriya”, nr. 6, 2007, pp. 186-210.

Idem, *Ne moi brat: Nikolay I i Napoleon III*, în „Rodina”, nr. 2, 2008, pp. 60-64.

Idem, *Nikolay I i Lui Bonaparte (1848-1852 gg)*, în *Rossiya i Frantsiya: XVIII—XX veka*, vol. IX, 2009, pp. 124-165.

Idem, *Graf de Morni - posol Napoleona v Sankt-Peterburghe*, în „Novaya i noveyshaya istoriya”, nr. 5, 2011, pp. 208-231.

Idem, *Za kulisami Parizhskogo kongressa 1856 goda*, în „Novaya i noveyshaya istoriya”, nr. 1, 2012, pp. 200-224.

Idem, *Napoleon III - imperator frantsuzov*, în „Novaya i noveyshaya istoriya”, nr. 3, 2012, pp. 197-216.

Idem, *Dinasticheskaya diplomatiya v rossiysko-frantsuzskikh otnosheniyakh 1856–1870 godov*, în „Novaya i noveyshaya istoriya”, nr. 1, 2013, pp. 176-197.

Idem, *Posol'stvo gertsoga de Montebello v Rossii (1858-1864 gg.)*, în „Novaya i noveyshaya istoriya”, nr. 1, 2014, pp. 157-178.

Chirileanu, Gh. T., *Ideea unirii la marele logofăt Iordache Catargi*, în „Convorbiri Literare”, nr. 43, 1909, pp. 55- 59.

Cliveti, Gheorghe, *Un conflict european: „Războiul Crimeii” (1853-1856)*, în „Cercetări Istorice” t. XII-XIII, 1981-1982, pp. 403-424.

Idem, *Unirea Principatelor Române și războiul franco-sardo-austriac (1859)*, în „Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza” (Serie Nouă), Istorie, t. XLXLI, 1994-1995, pp. 53-65.

Cojocariu, Mihai, *Basarabia în contextul unirii Principatelor*, în „Cugetul”, nr. 1, 1991, pp. 46-50.

Idem, *Basarabia în contextul Unirii Principatelor*, în Anatol Petrecu (coord) *Probleme actuale ale istoriei naționale universale*, Chișinău, 1992, pp. 237-244.

Idem, *Încercări Românești de recuperare a Basarabiei (1853-1859)*, în *Slujind-o pe Clio. In Honorem Dumitru Vitcu*, coord. Gheorghe Cliveti, Mihai Iacobescu, Dinu Balan, Iași, Editura Junimea, 2010, pp. 94-103.

Corivan, Nicolae, *Politica secretă napoleoniană și atitudinea Rusiei în preajma războiului franco-austriac din 1859*, în „Cercetări Istorice”, an. VIII-IX, nr. 2 (1932-1933), pp. 29-56.

Idem, *Il Piemonte, i Principati Danubiani e l'attegiamento della Russia durante la preparazione della guerra del 1859*, estratto dagli Atti del Congresso di Bologna, del R. Istituto per la Storia del risorgimento Italiano, Napoli, 1939, 8 pagini.

Idem, *Relațiile franco-ruse din 1859 cu privire la Unirea Țărilor Române*, în *Studii privind relațiile româno-ruse și româno-sovietice*, București, 1958, pp. 111-129.

Idem, *Unirea Țărilor Române în cadrul politicii europene*, în „Studii. Revista de Istorie”, nr. 1, București, 1959, pp. 159-190.

Idem, *Lupta diplomatică pentru recunoașterea dublei alegeri a lui Cuza*, în *Studii privind Unirea Principatelor*, București, Editura Academiei Române, 1960, pp. 387-412.

Idem, *Atitudinea Rusiei față de Unirea Principatelor 1855-1857*, în *Studii privind relațiile româno-ruse*, vol. III, București, 1963, pp. 115-131.

Curtiss, J. S., *Russian Diplomacy in the Mid-Nineteenth Century*, în „South Atlantic Quarterly”, LXXII, summer 1973, pp. 396-405.

Dard, Emile, *Trois générations Talleyrand, Flahaut, Morny*, în „Revue de Deux Mondes”, août 1938, pp. 615-629.

Dinu, Elena Steluța, *Designing political and diplomatic relations during the Crimean War. Evidence from the romanian-russian encounters (1853-1856)*, în „Revista de Științe Politice”, nr. 48, 2015, pp. 52-62.

- Durrieu, *Nicolas I et l'avènement de Napoléon III. Papiers du général de Castelbajac*, în „Le Carnet historique et littéraire”, t. VIII, 1901, pp. 32-42.
- Fedina, T. A., *Pol'skiy vopros vo frantsuzsko-russkikh otnosheniyakh v 1830-1840 gg. (po diplomaticheskim doneseniyam posla Frantsii v Rossii barona Prospera de Baranta)*, în „Nauka i shkola”, nr. 4. 2013, pp. 64-67.
- Feygin, L., *Iz istorii russko-frantsuzskiy otnosheniy (sekretnyy dogovor 3-go marta 1859 g.)*, în „Veka. Istoricheskiy sbornik”, t. I, 1924, pp. 133-164.
- Fomin, A. M., *Yevropeyskiye derzhavy v bor'be za «Svyatuyu zemlyu»: religioznyy aspekt blizhnevostochnoy politiki Rossii i Frantsii ot Krymskoy voyny do nachala XX veka*, în „Vestnik MGU”, seriya «Istoriya», nr. 3, 2006, pp. 72-91.
- Fridieff, M., *L'opinion publique française devant l'insurrection polonaise de 1830-1831*, în „Revue internationale d'histoire politique et constitutionnelle”, avril-juin, nr. 6, 1952, pp. 111-121.
- Idem, *L'Empire russe vu par les hommes de la Restauration*, în „Revue internationale d'histoire politique et constitutionnelle”, nr. 22, avril-juin 1956, pp. 108-124.
- Goldfrank, David M. *Policy traditions and the Menshikov mission of 1853*, în *Imperial Russian Foreign Policy*, edited by Hygh Ragsdale, V. N. Ponomarev, Cambridge University Press, 1993, pp. 119-158.
- Grosul, Vladislav, *Parizhskiy kongress 1856 gg. i formirovaniye novoy yugo-zapadnoy granitsy Rossii*, în „Rusin”, nr. 2, 2006, pp. 95-104.
- Haumant, Émile, *L'Empereur Nicolas Ier et la France*, în „La Revue de Paris”, t. 10, mars-avril 1902, pp. 835-857.
- Header, Harry, *Clarendon, Cavour, and the Intervention of Sardinia in the Crimean War, 1853-1856*, în „The International History Review”, vol. 18, nr. 4, 1995, pp. 819-836.
- Ionescu, T., *Atitudinea diplomației franceze în problema Mării Negre și a Dunării de Jos, de la Congresul de la Paris (1856) până la Congresul de la Berlin (1878)*, în „Revista de Istorie”, nr. 11, 1980, pp. 2125-2143.
- Ionescu, Adrian-Silvian, *Impresiile locotenentului Charles Gordon din Moldova, mai 1856-aprilie 1857*, „Revista Istorică”, t. XVI, 2005, pp. 105-116.
- Iordachi, Anastasie, *Domnare politică sub imperativul modernizării Principatelor Române. Caracterul și scopul Regulamentelor Organice*, în „Revista Istorică”, t. VII, nr. 7-9, 1996, pp. 665-684.
- Ivănescu, Dumitru, *Unirea Principatelor Române, Rusia și problema Basarabiei*, în vol. *Basarabia. Dilemele identității*, Iași, Editura Dosoftei, pp. 147-154.

- Idem, *Principatele Române în raporturile franco-ruse 1853-1861*, în *Unirea Principatelor: momente, fapte, protagoniști*, Iași, Editura Junimea, 2005, pp. 73-83.
- Jelavich, Barbara, *The Danubian Principalities and Bulgaria under Russian Protectorship*, în „Jahrbücher für geschichte osteuropa”, nr. 9, 1961, pp. 349-366.
- Idem, *The great power protectorate and romanian national development 1856-1877*, în „Revue des études sud-est européennes”, t. XV, nr. 4, Bucarest, 1977, pp. 681-694.
- Jidkova, O. V., *Vosstaniye v Pol'she 1830-1831 i diplomatiya Rossii i Frantsii*, în „Vestnik Rudn. Seria Vseobshea istoria”, nr. 3, 2015, pp. 70-78.
- Klaczko, Julian, *Deux chanceliers. Les missions du prince Gortchakof et les débuts de M. de Bismarck*, în „Revue de Deux Mondes”, 15 juin 1875, pp. 721-763.
- Lincoln, B. W., *The circle of the Grand Duchess Yelena Pavlovna, 1847-1861*, în „Slavonic and East European Review”, XLVII, nr. 112, july 1970, pp. 373-387.
- Martens, Friedrich, *La Russie et la France pendant la Restauration*, în „Revue d'histoire diplomatique”, Paris, 1908, pp. 161-248.
- Idem, *Nicolas I et Louis Philippe*, în „Revue des Deux Mondes”, 2é partie (1832-1843), novembre 1908, pp. 5-38.
- Matter, Paul, *Cavour et la Guerre de Crimée*, în „Revue Historique”, t. 145, fasc. 2, 1924, pp. 161-202.
- Mel'nikova L.V., *Svyatyye mesta v tsentre Vostochnogo voprosa: tserkovnopoliticheskiy faktor kak odna iz prichin Krymskoy voyny*, în „Voprosy istorii”, nr. 11, 2008, pp. 61-75.
- Milćina, Vera, *Nicolas Ier et la politique intérieure de la France à l'époque de la Restauration: deux épisodes*, în „Cahiers du monde russe”, t. 43, nr. 2-3, 2002, pp. 355-374.
- Mosse, W. E., *Britain, Russia and the questions of Serpents Island and Bolgrad: two incidents in the execution of the treaty of Paris, 1856*, în „The Slavonic and East European Review”, vol. 29, nr. 72, december 1950, pp. 86-131.
- Idem, *How Russia made peace september 1855 to april 1856*, în „Cambridge Historical Journal”, vol. 11, nr. 3, 1955, pp. 297-316.
- Muret, Pierre, *Alexandre II et Napoléon III*, în „Revue d'histoire moderne et contemporaine”, vol. XIX, 1970, pp. 130-162.
- Mușat, Mircea, *Poziția marilor puteri europene față de Unirea Principatelor, în Unirea Principatelor Române și Puterile Europene*, București, Editura Academiei, 1984, pp. 125-146.
- Nistor, Ion D., *Principatele Române sub ocupația rusească 1 iulie 1853-17 septembrie 1854*, în „Memoriile Secției Istorice”, seria III, t. XX, 1939, pp. 221-253.

Oncescu, Iulian, *Napoleon III, l'Europe et la formation de l'État National Roumain (1853-1870)*, în „Valahian Journal of Historical Studies”, nr. 11, 2009, pp. 15-34.

Idem, *Edouard Thouvenel et l'Union des Principautés Roumaines (1856-1859)*, în „Codrul Cosminului”, XVI, nr. 2, 2010, pp. 171-180.

Idem, *Edouard Thouvenel și românii (1856-1859)*, în *Diplomație și destine diplomatice în lumea românească*, (coord) Paul Nistor, Adrian-Bogdan Ceobanu, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2011, pp. 317-328.

Orlik, O. V., *P.D. Kiselev kak diplomat. Organicheskiye reglamenti Dunayskikh knyazhestv*, în *Rossiyskaya diplomatiya v portrete*, Moskva, 1992, pp. 35-48.

Oțetea, Andrei, *Însemătatea istorică a Unirii*, în „Studii”, an. XII, nr. 1, 1959, pp. 21-42.

Idem, *L'accord d'Osborne (9 août 1857)*, în „Revue roumaine d'histoire”, nr. 3, 1964, pp. 525-537.

Pagès, G., *Les relations de la France et de la Russie en 1860, d'après des documents inédits*, în „Revue Historique du sud-est européen”, V-e année, nr. 10-12, octobre-décembre 1928, pp. 277-287.

Parturier, Maurice, *Morny ambassadeur en Russie*, în „La Revue de Paris”, nr. 10, 1969, pp. 84-106.

Pascu, Ștefan, *Importanța istorică a Unirii Principatelor*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia”, fas. 2, 1963.

Petrov, A. N., *Russkiye diplomaty na Venskoy konferentsii 1855 goda*, în „Istoricheskiy Vestnik”, t. XL, Moskva, 1890, pp. 22-50.

Idem, *Russkiye diplomaty na Parizhskom Kongress 1856 goda*, în „Istoricheskiy Vestnik”, t. XLI, Moskva, 1891, pp. 198-220.

Petrunina, J. V., A. A. Șuneiko, *Voyevoda Pal'merston: obraz angliyskoy politiki v Rossii XIX.v.*, în *Dialog so vremeni*, Moskva, 2011, pp. 283-290.

Pingaud, Albert, *Le projet Polignac (1829) d'après une publication récente*, în „Revue d'histoire diplomatique”, Paris, 1900, pp. 402-409.

Idem, *Napoléon et ses projets de confédération italienne*, în „Revue Historique”, t. 155, fasc. 2, 1927, pp. 333-336.

Idem, *Un projet d'alliance franco-russe en 1858*, în „Séances et travaux de l'Académie des sciences morales et politiques”, 2 semestre, Paris, 1928, pp. 145-164.

Platon, Gheorghe, *Le problème roumain dans la politique européenne dans les années de la lutte pour l'union (1856-1859)*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, nr.1, 1975, pp. 25-38.

- Ponomarev, V. N., *Final dolgoy kariyer K. V. Nessel'rode i Parizhskiy mir*, în *Rossiyskaya diplomatiya v portrete, Moskva, 1992*, pp. 185-198.
- Idem, *Debyut A. M. Gorchakov v „bol'shoy politiki” (Rossiya na Venskoy konferentsii 1855 g)*, în *Kantsler A. M. Gorchakov. 200 let so dnea rozhdeniya*, Moskva, 1998, pp. 86-98.
- Poștarencu, Dinu, *Aspecte privind retrocedarea sudului Basarabiei către Principatul Moldovei la 1856-1857*, în „Destin Românesc”, nr.2, 1999, p. 75-80.
- Rain, Pierre, *Les relations franco-russe sous le Second Empire*, în „Revue des Études Historiques”, novembre-décembre 1913, pp. 629-657.
- Rimbaud, Alfred, *Le Duc de Richelieu en Russie et en France*, în „Revue des Deux Mondes”, t. 84, 1887, pp. 618-662.
- Idem, *La France et la Russie pendant le Second Empire. Les papiers de M. Thouvenel et de duc de Morny*, în „Revue politique et littéraires. Revue Bleue”, tome XLVIII, Paris, 1891, pp. 621-628.
- Riker, T. W., *The Pact of Osborne: A Controversial Episode in the Making of Roumania*, în „The American Historical Review”, vol. 34, nr. 2, 1929, pp. 237-249.
- Rîjova, R. I., *Sblizheniye Rossii i Frantsii posle Krymskoy voyny i russko-frantsuzskogo dogovor 3 marta 1859*, în „Uchenyye zapiski MGPII”, t. 78, Moskva, 1957, pp. 182-200.
- Rostein, F., *K istorii franko-russkogo soglasheniya 1859*, în „Krasnii Arhiv”, nr. 3, 1938, pp. 181-255.
- Roux, Charles-François, *La Russie et l'alliance anglo-française après la guerre de Crimée*, în „Revue Historique”, t. Cent unième, Paris, 1909, pp. 272-315.
- Idem, *La Russie, la France et la Question d'Orient après la guerre de Crimée*, în „Revue Historique”, t. 109, fasc. 2, 1912, pp. 272-306.
- Idem, *Le Comte de Morny a Saint-Petesbourg en 1856*, în „Revue des Deux Mondes”, septembre, 1963, pp. 174-186.
- Rubinskiy Iu.I., *Otnosheniya Rossii s Frantsiyey v politike A.M. Gorchakova*, în *Kantsler A. M. Gorchakov. 200 let so dnea rozhdeniya*, Moskva, 1998, pp. 150-167.
- Saab, Ann P., John M. Knapp, Françoise de Bourqueney Knapp, *A reassessment of french foreign policy during the Crimean War based on the papers of Adolphe de Bourqueney*, în „French Historical Studies”, vol. 14, nr. 4 (autumn 1986), pp. 467-496.
- Schmitt, Bernadotte E., *The diplomatic preliminaries of the Crimean War*, în „The American Historical Review”, vol. 25, nr. 1, oct. 1919, pp. 36-67.
- Schroeder, Paul W., *Austria and the Danubian Principalities, 1853-1856*, în „Central European History”, vol. II, nr. III, september 1969, pp. 216-236.

- Serova, O. V., „*Tesnoy yedineniye s Frantsiyey yavlyayetsya razumnoy politikoy dlya Rossii*”. *Iz istorii franko-russkogo sblizheniya posle Krymskoy voyny*, în *Rossiya i Frantsiya. XVIII - XX veka*, vol. II, Moskva, 1998, pp. 88-104.
- Sorel, Albert, *L'alliance russe et la Restauration*, în *Essais d'histoire et de critique*, Paris, 1892, pp. 95-116.
- Idem, *Deux précurseurs de l'alliance russe. Le marquis de Castelbajac et le duc de Morny*, în *Lectures Historiques*, Paris, 1894, pp. 197-214.
- Stroia, Marian, *La Russie et la question roumaine à partir de la fin de la guerre de Crimée et jusq'à l'union des Principautés Roumaines (1855-1859)*, în „*Revista Istorică*”, t. XIV, nr. 5-6, 2003, pp. 69-86.
- Idem, *Rusia și România de la războiul Crimeii la Unirea Principatelor. Sinteza unei atitudini*, în „*Revista de Istorie*”, t. XVI, nr. 1-2, 2005, pp. 69-86.
- Idem, *Rusia și România. De la Războiul Crimeii la cucerirea independenței. Repere diplomatice (1855-1878)*, în *România și Geopolitica Marilor Puteri 1718-1918*, coord. Daniela Bușă, Ileana Cazan, București, Editura Oscar Print, 2009, pp. 60-72.
- Sturdza, Mihai Dimitri, *Bibliographie d'un réquisitoire. La Russie vue par la presse parisienne juillet 1848-1859*, în „*Cahiers du monde russe et soviétique*”, vol. IX, nr. 3, 1968, pp. 386-436.
- Idem, *La Russie et la désunion des Principauté Roumaines 1864-1866*, în „*Cahiers du monde russe et soviétique*”, vol. 12, nr.3, 1971, pp. 247-285.
- Summner, B. H., *The Secret Franco-Russian treaty of 3 march 1859*, în „*English Historical Review*”, XLVIII, 1933, pp. 65-83.
- Tanișkina, N. P., *Orleanistskaya Frantsiya i „yevropeyskiy kontsert” 1830-1848 gg*, în „*Novaya i Noveyshaya Istoriya*”, nr. 3, 2005, pp. 127-141.
- Idem, *Iyul'skaya monarkhiya glazami rossiyskogo posla vo Frantsii K.A. Potstso di Borgo*, în *Rossiya i Frantsiya. XVIII - XX veka*, vol. 7, Moskva, 2006, pp. 138-150.
- Tapier, Victor, *Le traité secret de 1859 entre la France et la Russie*, în „*Études d'Histoire Moderne et Contemporaine*”, tom. V, 1953, pp. 116-146.
- Tappe, E. D., *General Gordon in Rumania*, în „*The Slavonic and East European Review*”, vol. 25, nr. 85, 1957, pp. 566-572.
- Temperley, Harold, *The Treaty of Paris of 1856 and its execution*, în „*The Journal of Modern History*”, vol. IV, nr. 3, september 1932, pp. 387-414.
- Idem, *More light in the Pact of Osborne, 9 august 1857*, în „*Cambridge Historical Journal*”, vol. V, nr. 3, 1937, pp. 315-323.

Thouvenel, Louis, *Paris et le Congrès en 1856*, în: „Revue de Paris”, tome sixième, novembre-décembre, 1896, pp. 599-606.

Timohina, Natalia, *Relațiile dintre autohtoni și armata rusă în Principatele Române în anii Războiului Crimeii*, în „Tyragetia”, vol. XVII, nr. 2, 2008, pp. 265-272.

Tomuleț Valentin, Natalia Timohina, *Unele aspecte privind prestațiile extraordinare impuse populației Basarabiei în timpulul războiului ruso-turc din anii 1828-1829 și războiului Crimeii (1853-1856)*, în „Tyragetia”, vol. XIII, 2004, pp. 124-130.

Turston, G. J., *The Italian War of 1859 and the Reorientation of Russian Foreign Policy*, în „The Historical Journal”, vol. 20, nr. 1, march, 1977, pp. 121-144.

Varta, I. S., *Velikiye derzhavy i voprosy o Dunayskikh knyazhestvo na Venskoy i Konstantinopol'skoy Konferentsiakh (mart 1855- fevrali 1856)*, în *Problemy Istorii stran yugo-vostochnyy*, Kișinev, 1989, pp. 111-128.

Idem, *Prestația diplomaților ruși acreditați în Principatele Române în perioada falsificărilor alegerilor în Adunarea ad-hoc de la Iași (1857). Contribuții documentare*, în *Diplomație și destine diplomatice în lumea românească*, (coord) Paul Nistor, Adrian-Bogdan Ceobanu, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2011, pp. 329-368.

Văratec, Vitalie, *Sudul Basarabiei revenit Basarabiei revenit în componența Principatului Moldovei la 1857 (Teritoriul și populația)*, în „Destin Românesc”, nr. 2, 1995, pp. 18-27.

Vianu, Alexandru, *Relațiile franco-ruse în problema Unirii*, în „Studii”, nr. 1, 1959, p. 191-210.

Vinogradov, V. N., *Cu privire la rolul diplomației ruse în unirea Țărilor Române*, în „Studii”, nr. 2, 1959, pp. 35-53.

Idem, *Frantsuzskaya diplomatiya i problema ob'yedineniya rumynskikh knyazhestv v 1856-1859 gg*, în „Frantsuzkiy yezhegodnik”, Moskva, 1960, p. 226-247.

Idem, *Diplomaticheskaya bor'ba vokrug ob'yedineniya Dunayskikh Knyazhestv (1856 – 1859gg)*, în „Voprosy istorii”, nr. 8, 1986, pp. 57-73.

Idem, *Nikolay Pervyy v „krymskoy lovushke”*, în „Novaya i noveyshaya istoriya”, nr. 4, 1992, pp. 27-40.

Idem, *The personal responsibility of Emperor Nicholas I for the coming of the Crimean War: an episode in the diplomatic struggle in the Eastern Question*, în *Imperial Russian Foreign Policy*, by Hugh Ragsdale, V. N. Ponomarev, Cambridge University Press, 1993, p. 159-170.

Idem, *1848-1878 gg: Svet i ten' v russko-rumynskikh otnosheniakh*, în *Rossiya i Balkany. Iz istorii obshchestvenno-politicheskikh i kul'turnykh svezay (XVII v. - 1878 g)*, pod. red. I. S. Dostean, V. N. Vinogradov, Moskva, 1995, pp. 259-277.

Idem, *Dunayskiye Knyazhestva: ot oriyentatsii na Rossiyu k oriyentatsii na Zapad*, în *Rossiya i Balkany. Iz istorii obshchestvenno-politicheskikh i kul'turnykh svezay (XVII v. - 1878 g)*, pod. red. I. S. Dostean, V. N. Vinogradov, Moskva, 1995, pp. 241-258.

Idem, *Yavlyalas'li Krymskayua vojna dlya soyuznikov dostoynoy sozhaleniya glupost'yu?*, în „Slavyanovedenie”, nr. 1, 2005, pp. 3-19.

Idem, *Pervyy knyaz Rumynii – Alexandr Ion Cuza, istoriya vzleta i padeniya*, în „Novaya i noveyshaya istoriya”, nr. 3, 2005, pp. 110-126.

Idem, *Byla li svyazi mezhdru torzhestvom Frantsii v Krymskoy voyne i yeye razgrom pod Sedanom?*, în „Novaya i noveyshaya istoriya”, nr. 5, 2005, pp. 38-50.

Idem, *Lord Pal'merston v yevropeyskoy diplomatii*, în „Novaya i noveyshaya istoriya”, nr. 5, 2006, pp. 182-209.

Vitcu, Dumitru, *The treaty of Paris (1856) and the Bolgrad crisis of its execution*, în „Anuarul Institutului de Istorie A. D. Xenopol”, nr. 44, 2006, pp. 335-354.

Zakharova, L. G., *Aleksandr II i mesto Rossii v mire*, în „Novaya i noveyshaya istoriya” nr. 2, 2002, pp. 164-193.